

IOANA-ALEXANDRA PETRUȚ¹, ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: demon incub, eros, mitologie, literatură, Zburător.

Zburătorul: de la mit la literatură²

Rezumat

Mitul folcloric al Zburătorului reușește să impresioneze, să fascineze cititorii, chiar și în zilele noastre. Mitologia românească, extrem de complexă, înglobează și această faptură impresionantă, pe care o întâlnim atât în literatura populară (prin descântece sau legende), dar și în literatura cultă, fiind sursă de inspirație pentru scriitori importanți, precum: Mihai Eminescu, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri sau Cezar Bolliac.

Demon incub, aplecat spre eros, spre iubirea carnală, Zburătorul este subiectul unui număr impresionant de legende și povestiri populare, transmise ereditar și oglindite în literatură sub diferite forme și ipostaze: entitatea demonică care seduce tinerele fecioare; tânărul chipeș învăluit de iubirea senzuală; erosul agresiv și tumultos; făptura de foc și lumină, care răspândește lipitură; motivul iubirii imposibile; simbol al nopții și al întunericului, al tulburării armoniei universale; sol al morții etc.

Zburătorul reprezintă o figură mitologică fascinantă, profund înrădăcinată în cultura românească. Această entitate demonologică, complexă și ambivalentă, a inspirat atât literatura populară, cât și cea cultă, devenind un simbol al dorinței, al fricii și al misterului. Mitul Zburătorului, cu toate nuanțele și interpretările sale, continuă să fascineze și să influențeze cultura românească, demonstrând puterea durabilă a tradițiilor și credințelor străvechi.

¹ Absolvent, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare, Facultatea de Litere, Departamentul de Filologie și Studii Culturale.

² Articolul reprezintă o formă restrânsă a disertației cu titlul omonim.

Keywords: incubus demon, eros, mythology, literature, Zburător.

Zburătorul: From Myth to Literature

Summary

The folk myth of the Zburătorul ("The Flyer") continues to captivate and intrigue readers today. Romanian mythology is richly complex and includes this remarkable creature, which appears in both popular literature (through spells and legends) and high literature. It has inspired renowned writers such as Mihai Eminescu, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, and Cezar Bolliac.

Zburătorul is an incubus demon associated with eros and carnal love, and it features prominently in many well-known legends and folk tales. These stories handed down from generation to generation, have been reflected in literature in various forms and interpretations. Zburătorul is depicted as a demonic entity that seduces young maidens, a handsome young man embodying sensual love, an aggressive force of eros, and a creature of fire and light that causes love-illness. It also symbolizes impossible love, night, and darkness that disrupts universal harmony and is seen, among other themes, as a harbinger of death.

Zburătorul stands as a fascinating mythological figure deeply embedded in Romanian culture. This complex and ambivalent demonological entity has inspired popular and high literature, embodying desire, fear, and mystery. The myth of the Zburătorul, with its myriad nuances and interpretations, continues to mesmerize and influence Romanian culture, showcasing the lasting impact of ancient traditions and beliefs.

Zburătorul: de la mit la literatură

Ființă mitologică malignă, nocturnă, Zburătorul, conform mitologiei românești, evocă acea figură malefică, asemeni strigoii, moroiului sau pricoliciului. În Țara Românească, poporul credea că Zburătorul „e un spirit rău, ca un zmeu, care intră noaptea pe coș sau pe horn în casele oamenilor, sub formă de șarpe și cu aparență de flacăra, care chinuiește noaptea pe femeia ce are *lipitură*, adică pe cea care se scoală de dimineață fără puteri, zdrobită de osteneală și cu vinețele pe corp. Femeia care e cuprinsă de această ființă rea simte pe tot corpul o mare greutate, mușcăături, ciupeli și gâdilături, și din cauza aceasta apoi, dacă se află în stare binecuvântată, naște copilul mort. [...] De multe ori, femeile îngreunate sunt expuse în a pierde copiii, după credința poporului, [...] și din cauza unor spirite rele. Unul dintre acele spirite e și Zburătorul”³.

Din punct de vedere etimologic, „numele acestei ființe poate să fie de la verbul *a zbura* în aer, pentru că te trezești numai deodată cu dânsul, dar și de la verbul *a zbura* = a săca, din zicala *l-a zburat la inimă* = l-a săcat, = s-a stricat. În tot cazul, ființa aceasta e original română”⁴, consemnează etnograful Simion Florea-Marian, în studiul său dedicat mitologiei românești.

Pe de altă parte, în mitologie, Zburătorul este considerat o „figură erotică, greșit confundat uneori cu Zmeul, închipuită ca un tânăr, frumos și înfocat bărbat brun, care vine în zbor noaptea, intrând pe fereastră sau pe horn la fetele pubere (sau la orice fecioare tinere) și chinându-le cu sărutările și dragostea lui; există credința răspândită că el e produsul unei mari iubiri cu obstacole neobișnuite”⁵.

Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei (Descriptio Moldaviae)*, acordă acestei ființe mitologice o definiție excepțională, descrie Zburătorul așa cum exista el în gândirea arhaică românească: „Însemnează <<cel ce zboară>>. Ei zic că este o nălucă, un om tânăr, frumos, care vine noaptea la fete mari, mai ales la femeile de curând măritate și toată noaptea săvârșesc cu dânsul lucruri necuviincioase, cu toate că nu poate fi văzut de ceilalți oameni, nici chiar de cei care îl pândesc. Iar noi am auzit că unii bărbați însurați mai inimoși au prins asemenea zburători și, când au aflat că sunt făpturi cu trup ca și alții, i-au pedepsit cum li se cădea”⁶.

Tot Dimitrie Cantemir, în cronică sa, încadrează figura Zburătorului în lungul șir al zeilor păgâni ai dacilor: „[...] și la noi în Moldova, ca și în alte țări pe care știința nu le-a luminat încă – norodul este foarte plecat spre eres și încă nu s-a curățit, desăvârșit de necurăția cea veche, încât se mai închină și acum la poezii și cântece, la nunți, îngropăciuni și alte întâmplări știute, la câțiva zei necunoscuți și care se vede că se trag din idolii cei

³ Marian S. Fl., *Mitologie românească*, Editura Paideia, București, 2000, p. 46.

⁴ *Ibidem*, p. 163.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, postfață și bibliografie de Magdalena Popescu, Editura Minerva, București, 1986, p. 156.

vechi ai dacilor. Așa sunt Lada și Mano, Zâna, Drăgaica, Doina, [...] Joimărițele, Paparuda, Chiralesia, Colinda, Turca, Zburătorul, Miazănoapte, Striga, Tricolici, Legătura, Dezlegătura, Farmec, Descântec, Vergelul și multe asemenea”⁷.

Tot mitologia populară românească evocă ideea conform căreia „apariția de Zburător pirimorf (văpaie cu cap uman) sunt amintite rar”⁸. Cu toate acestea, la fel ca în cazul strigoii, pricoliciului, moroiului sau a altor făpturi din categoria malignă, în cazul Zburătorului, existau diferite metode de înlăturare, alungare sau chiar anihilare a acestei entități demonice. Astfel, „vindecarea de Zburător”⁹, respectiv de acea boală pe care o producea (numită lipitură în termeni populari/depresia zilelor noastre/anxietate) era efectul unor ritualuri magice, sacre, care aveau ca elemente principale de manifestare descântecul și fumigațiile (afumarea/tămâierea), de altfel, practici ritualice utilizate de membrii satului tradițional, arhaic, în toate cazurile asemănătoare, în scopul alungării spiritelor rele și reinstaurării armoniei universale.

Deseori, societatea arhaică, din cauza faptului că sistemul medical nu dispunea de resursele informaționale, tehnologice actuale, a căutat mereu o modalitate de a explica anumite reacții ale corpului uman, bolile presupunând a fi cauza prezenței malefice, existența spiritelor rele provocatoare de maladii. Întotdeauna, țăranul a știut cum să înlătore aceste entități demonice, spirite malefice care aduceau boală, frică și dezordine în universul arhaic atât de bine ancorat în cutumele ancestrale.

Visare; foto: Gabriel MOTICA

⁷ *Ibidem*, p. 154.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

În mitologie, figura Zburătorului este situată alături de diferite ființe demonice, precum: strigoii (vii sau morți), moroi, Ielele, Rusaliile, Samca, Zmeul sau Muma-Pădurii. Cu toate acestea, deseori, Zburătorul poate fi confundat cu alte făpturi mitologice maligne, rele, cum ar fi Zmeul. De aceea, e foarte important să știm statusul acestei creaturi fascinante în complexitatea Panteonului mitologic românesc și unicitatea acestuia.

Un lucru deosebit de important este acela că „Zburătorul este o reprezentare mitică. Se crede că noaptea pătrunde în casa tinerei fete/nevestei tinere pe horn, iar ziua se adăpostește în scorbura unor arbori: <<în butoacă de nuc ori de alun pentru că nu suferă lumina soarelui>>”¹⁰.

Putem sesiza faptul că, Zburătorul produce haos, dezechilibru. Totuși, acesta, „nu trebuie confundat cu iubirea neprihănită”¹¹, cu naivitatea trăirii, cu puritatea gândirii. Nu întâmplător, mitologia românească îl asociază cu ceasul rău, cu lipitura: „Zburătorul se poate metamorfoza în orice flăcău chipeș (simbol antropomorf), șarpe (simbol ofidian), balaur (simbol sauromorf), stea (simbol astral). Zburătorul anunță criza ontologică sau un coșmar nocturn”¹².

Putem remarca similitudine între Lucifer și Zburător. Zburătorul e aidoma unui înger căzut. Zburătorul, înaripat, înzestrat cu acea capacitate de metamorfozare, se aseamănă figurii luciferice, demonice, de a corupe mințile oamenilor și de a-i atrage în mrejele sale. Și totuși, Zburătorul nu trebuie confundat cu Necuratul, cu Lucifer. El este o ființă mitologică individuală, care se deosebește prin mai multe aspecte de alte entități malefice ale Panteonului mitologic românesc. Zburătorul este un demon incub.

Pe de altă parte, Șarpele, Zburătorul, Zmeul, Balaurul, Strigoii sunt făpturi mitice individuale care nu trebuie confundate. Important de precizat este faptul că, „așa cum s-a mai menționat, Zburătorul denumit <<ceas rău>>, <<lipitură>> se poate metamorfoza în orice, chinuie fetele și nevestele tinere, stă sub tutela erosului pățimaș și thanatosului. Zburătorul este corelat cu buruiana Zburătoare mică (*Veronica longifolia*). Totodată, Zburătorul nu trebuie confundat cu Dragobete. Zburătorul anunță un eros tumultuos, distrugător, Dragobete vizează iubirea curată, nevinovată”¹³.

Astfel, Zburătorul vine dintr-un univers diferit, el nu aparține lumii oamenilor, totuși cu puteri neobișnuite, se află sub tutela demonului.

Zburătorul, așa cum ni se zugrăvește în mitologie, dar și cum apare în gândirea tradițională românească, întruchipează sfârșitul, moartea, agonia, dezastrul și nu poate fi înlăturat decât prin anumite ritualuri magice, prin descântece și prin forța rostirii unor cuvinte specifice. Totodată, acesta poate fi asociat cu motivul focului „căci tradițiile culturale ale tuturor popoarelor, erotismul și sexualitatea au fost întotdeauna puse în legătură cu *Focul*. Zburătorul vine deasupra caselor sub forma unui <<sul de foc lung având cap de

¹⁰ Delia-Anamaria Răchișan, *Miturile și literatura*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2023, p. 121.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 125.

om>>. El pătrunde în casa femeii sau a fetei îndrăgostite pe horn și ia înfățișarea ființei iubite”¹⁴. Astfel, mitologia românească, nu doar că descrie această făptură demonică într-un mod complex, dar aduce la cunoștință și metode de anihilare pe care oamenii tradiționali, arhaici, le practicau în vederea abolirii spiritelor rele: acestea erau descântecele.

Complexitatea imaginii Zburătorului se poate observa și în cadrul literaturii noastre populare (prin descântece și legende), ca mai apoi, să își facă simțită prezența și în operele culte ale unor scriitori consacrați. Întotdeauna, literatura populară, miturile străvechi au inspirat literatura cultă, valorificând, astfel, tezaurul nostru mitologic. Zburătorul reprezintă unul dintre fascinantele entități mitologice ce se regăsesc în cadrul literaturii, dar care aduce cu sine o multitudine de semnificații și simboluri, deosebit de importante pentru gândirea de tip tradițional: „Culegerile folclorice, mai vechi sau mai noi, atrag atenția, totuși, că ecourile mitului în literatura populară nu sunt nici sporadice, nici palide. În diferite moduri, imaginea Zburătorului este evocată în cadrul unor specii distincte (amintite mai sus) ale literaturii populare. Mitului ajunge să-i corespundă, în sistemul literaturii populare, un motiv poetic de largă circulație, prezent, atât în cadrul unor specii rituale, cum sunt descântecul și colindul, cât și în cadrul unor specii nerituale, cum sunt legendele, baladele sau povestirile”¹⁵.

Și totuși, „motivul poetic al Zburătorului, ca situație tipică, rămâne legat de mit, forma culturală care-i dă naștere. Dar existența motivelor literare rămâne legată de alte situații, putând avea determinări în cadrul vieții sociale [...]”¹⁶.

Dintre toate speciile literaturii populare, unde apare Zburătorul, descântecul ocupă locul cel mai important. Încă din vremuri străvechi, societatea tradițională a știut cum să se ferească de boli, de blesteme, de deochi sau de alte neazuri apărute ca efect al prezenței demonului. Descântecele aveau efect tămăduitor, principala metodă de vindecare, cu valențe sacre și înglobate de spiritualitate, reușeau să alunge orice făptură malignă ce răspânda boală și dezzechilibru. „Numeroasele descântece <<de zmeu>>, <<de zburător>>, <<de lipitură>> etc., înregistrate în diferite zone ale țării, sugerează, în primul rând, frecvența cazurilor, dar și diversitatea aspectelor sub care se poate manifesta boala, ca o consecință a diverselor înfățișări sub care se poate manifesta Zburătorul: <<Zmeu negru,/Zmeu roșu,/Zmeu alb,/Zmeu vânăt,/Zmeu posomorât,/Zmeu ciumărât,/Zmeu din dragoste,/Zmeu din frică,/Lipitură din bătaie,/Lipitură cu nebuneală,/Lipitură dă toate neamurili,/Și din toate spămurili,/Să ieșiți de la N...>>”¹⁷.

Despre *Ceasul cel rău* vorbește și Tudor Pamfile, aducând în discuție detalii deosebit de importante, reprezentative pentru figura malignă a Zburătorului și strâns legată de aceasta: „*Ceasul cel rău*, *Ceasul rău*, *Ceas-răul* sau pluralul *Ceasurile cele rele* sunt niște duhuri de noapte care pocesc pe cei ce le ies în cale. Ele umblă prin văzduh. Zborul lor se cunoaște după un soi de *țuit*. Mulți cred că atunci când îți țiuie urechile, trece Ceasul cel

¹⁴ I. Evseev, *Cuvânt-Simbol-Mit*, Editura Faclia, Timișoara, 1983, p.156.

¹⁵ Silviu Anghelescu, *Mitul și literatura*, Editura Univers, București, 1999, p. 64.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem.*, p. 65.

rău și caută să te pocească. Dacă prinzi de veste și-ți faci cruce la ureche, nu-ți poate aduce nici o vătămare”¹⁸.

Și totuși, cele mai răspândite descântece sunt legate de alungarea spiritului rău al Zburătorului, cu efect de vindecare, de risipire a bolilor pricinuite de acesta. Se insistă, astfel „asupra leacurilor prin care poate fi vindecată boala”¹⁹; „Vindecarea se face, de cele mai multe ori, cu ajutorul unor plante sau rădăcini adunate de femei pricepute din păduri sau de pe câmp, de obicei în luna mai. Cu aceste <<ierburi de leac>> se pregătesc scăldători bolnavilor. Totodată, descântătoarea se adresează plantelor, solicitându-le ajutorul: <<Avrămeasă,/Cristineasă,/ Drăgan,/Leuștean/Și odolean,/Mătrăgună,/Sânge-de-nouă-frați,/Iarba ciutei/Și muma-pădurii,/ Cum se sparge târgul,/Așa să se spargă faptul/Și lipitura/Și zburătorul./Cum se sparg oalele,/Așa să se spargă farmecele/Și lipitura/Și zburătorul./Cum se răspândesc răspântiile,/Așa să se risipească vrajele,/Și lipitura/Și zburătorul>>”²⁰.

Apelând la plante medicinale, în cadrul unor ritualuri magico-simbolice, spiritul rău al Zburătorului era anihilat. Descântecele, deosebit de importante în vremurile străvechi, transmise pe cale orală, din generație în generație, făceau parte din folclorul medical al acelor perioade îndepărtate. Oamenii, contopiți cu natura și cu mediul înconjurător, aveau credințe adânc ancorate în existența Binelui (reprezentat de Divinitatea supremă – Dumnezeu, Creatorul universului – Armonia și Ordinea, Centrul) și Rău (tot ceea ce perturba această armonie, creând dezechilibru).

Deosebit de importante, descântecele nu sunt singurele modalități care înfățișează imaginea mitică a Zburătorului. Există legende, de pildă, extrem de valoroase, care pun în lumină această figură malignă, demonică.

Legende despre Zburător, asemeni descântecelor, contribuie pe deplin la valorificarea tezaurului mitologic românesc. Mitul Zburătorului, reflectat în literatura populară prin intermediul legendelor, amplifică și solidifică importanța acestei entități maligne în cadrul gândirii tradiționale românești din vremurile trecute și nu numai. Literatura populară a știut cum să păstreze detalii prețioase pentru societatea arhaică, tradițională, înglobând o multitudine de informații prin legende transmise peste veacuri. Legende despre Zburător sunt extrem de interesante, pe-alocuri înfricoșătoare, dar deosebit de ingenios concepute. Întotdeauna, omul tradițional a știut că legenda conține fărâme de adevăr, de aceea credințele în spiritele malefice erau parte integrantă a vieții cotidiane. „Credințele și superstițiile populare nu sunt și nu trebuie privite ca o expresie a misticismului și inculturii, cum au fost considerate atâta timp. Și ele, la rândul lor, sunt expresia (reflectarea) unei științe populare, constituită pe o bogată cazuistică de-a lungul timpului în istoria omenirii”²¹.

¹⁸ Tudor Pamfile, *Mitologie românească. Dușmani și prieteni ai omului*, Ședința de la 6 februarie 1915, Librăriile SOCEC & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru, București, 1916, p. 265.

¹⁹ Silviu Anghelescu, *op.cit.*, p. 66.

²⁰ *Ibidem*, p. 67.

²¹ Lucia Berdan, în Studiu Introductiv: *O nouă privire asupra medicinei magice*, în *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, de I.-Aurel Candrea, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 9.

Astfel, o legendă care are în centru figura malefică a Zburătorului ni se prezintă astfel: „O fată frumoasă se îndrăgostește de un fecior chipeș. Întâlnirile lor erau ascunse de ochii lumii – pe pod, lângă apă, în locuri retrase. Fata se ofilește de la o zi la alta. Aceasta devine palidă, fără vlagă. Mama ei observă schimbarea fetei și simte că se întâmplă ceva necurat. Mama fetei apelează la o descântătoare. Aceasta o povățuiește să intre în posesia unei buruieni pe care doar Zburătorul o cunoaște. Mama apelează la un vicleșug. O minte pe fată că vaca, unica lor sursă de lapte, este bolnavă. Din buruiana Zburătoare mică (*Veronica longifolia*), obținută de la Zburător, descântătoarea prepară o poțiune magică: <<Aceasta a preparat o poțiune și i-a cerut mamei fetei să o arunce peste fată când este la mijlocul podului sub care curge apa. Mama și-a udat fata din cap până în picioare. Aceasta a plâns, însă și-a continuat drumul, mergând la întâlnirea cu Zburătorul. Acesta și-a dat seama că este descoperit, a fugit de fată să nu-i vadă adevăratul chip. De necaz, Zburătorul i-a rupt plantei partea de mijloc. De atunci, doar părțile laterale înfloresc. Planta a rămas numai cu două rămurele din cele trei inițiale. Zburătorul i-a spus fetei că nu a iubit-o, că după ce s-ar fi săturat de ea ar fi înecat-o>>”²².

Dor; foto: Gabriel MOTICA

²²

Delia-Anamaria Răchișan, *op.cit.*, p. 127.

Așadar, descântecele și legendele despre Zburător sunt părți importante ale literaturii populare, metode fascinante de a transmite o mică parte din ceea ce a însemnat cândva, demult, viața țaranului român, pe cât de tumultuoasă și sumbră, pe atât de captivantă și frumoasă, înglobată de credințe și superstiții, fondată pe reguli ancestrale. Și totuși, mitologia rămâne izvor de inspirație nu doar pentru literatura populară, cât și pentru literatura cultă. Acest mit, al Zburătorului, își continuă periplul și prin literatura unor scriitori deosebit de importanți, devenind motiv central al operelor culte.

Literatura cultă, deosebit de vastă, pe lângă alte mituri pe care le valorifică, pune în valoare și motivul folcloric al Zburătorului. Mitul Zburătorului își face simțită prezența în cadrul unor opere deosebit de importante ale literaturii noastre, apaținând unor autori avizați, precum: Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu sau Cezar Bolliac.

Una dintre marile personalități ale literaturii române, precedând pe Dimitrie Cantemir, rămâne Ion Heliade Rădulescu, „scriitor cu suflet ardent, creator pretutindeni, desfășurat deopotrivă în viață și în artă, înzestrat cu mari însușiri și cu tot atât de mari cusururi. Ieșea din acea obscură pătură de târgoveți care aveau să răzbată printre marile familii boierești și să întemeieze România modernă”²³.

Ion Heliade Rădulescu a lăsat o importantă moștenire literară, printre scrierile sale se numără o serie de poezii fascinante (sonete, elegii, ode, balade), proză memorialistică și nu numai, dar și teatru. Totuși, capodopera va rămâne balada intitulată *Zburătorul*.

Pornind de la motivul folcloric al Zburătorului, Ion Heliade Rădulescu evocă disperarea unei fete cuprinsă de o boală nemiloasă, durerea, suferința acesteia preconizând parcă moartea. Figura Zburătorului este absentă în prima parte a poemului, însă, deducem prezența lui anterioară prin efectele teribile enumerate de tânăra puberă: vânătăile de pe sân, febra și frisoanele, fața palidă, furtună, tremuraturile, vederea slăbită. Toate acestea sunt simptomele bolii lăsate de Zburător. Conform mitologiei românești, Zburătorul necăjește fetele tinere, erosul agresiv, brutalitatea iubirii, făcându-și simțită prezența și în poezia lui Heliade Rădulescu. Deducem că „Florica devine victima Zburătorului, având simptomele specifice, conform confesiunii sale”²⁴ din incipitul baladei.

Zburătorul, „capodopera poeziei erotice a lui Heliade, după cum s-au pronunțat mai toți criticii; capodoperă într-o accepție relativă, raportată la paradigma literară a epocii, exprimă gradul cel mai înalt de obiectivitate și detașare al autorului față de materia poetică”²⁵. Totodată, poezia menționată mai sus, „este o baladă, specie impunând obiectivitatea eului poetic, baladă, firește, nu în sensul strict al accepției populare, și nici măcar al celor culte, ci doar ca motiv de inspirație: <<lipitura>> și motivul zmeului îndrăgostit sau al <<zburătorului>>. Mai mult, Heliade parodiază genul, scriind un poem umoresc, de la un capăt la altul. Inițial, poezia a apărut sub titlul *Baladă. Zburătorul în*

²³ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția Princeps anastatică, Editura Aristarc, Onești, 1998, p. 128.

²⁴ Delia-Anamaria Răchișan, *Miturile și literatura*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2023, p. 128.

²⁵ Paul Dugneanu, *I. Heliade Rădulescu – un atlas al poeziei*, Editura Minerva, București, 1995, p. 35.

1844, pentru ca în 1872 să o găsim în broșura *Seraphita și Oda românilor. Poezii inedite – Zburătorul* sub titlul actual. Modificarea este semnificativă; ea deplasează accentual de pe formă (o falsă formă) pe substanță, adică pe motivul poetic. În realitate, în *Zburătorul* coexistă trei discursuri poetice: a) poezia propriu-zis erotică; b) cunoscutul pastel al înserării; c) comentariul ironic, demistificator al motivului central²⁶.

Asemeni ideilor care vizează figura Zburătorului, în poezia lui Heliade Rădulescu se poate observa apelul la magie, la tămăduitoare și nu în ultimul rând, la popă. Această îmbinare de planuri, sacralitatea Bisericii și pângărirea prin apelul la metode mai puțin creștinești (descânțece, dat în bobi, vrăjitoria, practici magico-ritualice, deseori întâlnite în mediul rural românesc, arhaic), trimit la mitul Zburătorului ca sursă de inspirație pentru balada omonimă. Destinul tragic al Floricăi, protagonista baladei heliadiste, nu face altceva decât să consolideze ideile și superstițiile închegate și păstrate de-a lungul timpului în conștiința populară cu privire la figura mitologică, demonică, a Zburătorului: jocul cu moartea, amăgirea conștiință care duce la pieire, iubirea neîmpărtășită, dezamăgirea și suferința lăuntrică; toate acestea sunt efectele acțiunilor acestui spirit răufăcător.

Zburătorul rămâne o „capodoperă, nu numai în sensul în care a fost până acum analizată, ci relevă în Heliade disponibilități ironico-parodice de o subtilitate singulară în epocă. El manevrează cu măiestrie între persiflarea subțire, abia simțită și râsul sănătos al umorului popular, carnavelesc, cum ar spune Bahtin²⁷. G. Călinescu subliniază că „adevărata pastorală este *Zburătorul* lui Heliade. Criza erotică a fetei, concertul de năvală vespérală a vitelor amintește scenele din *Eliezer et Nephtali*”²⁸, opera marelui scriitor spaniol, Miguel de Cervantes.

Despre Ion Heliade Rădulescu se mai spune că nu era înzestrat cu „imaginație epică”²⁹, dar era posesorul unei excelente „imaginații fantastice”³⁰ și „e un remarcabil, oricât de rebarbativ ar părea la o privire superficială, gânditor, constructor de utopii, ca și de imagini escatologice, un poet al marilor spectacole infernale și paradisiace. Intențional și în forme nedesăvârșite, pe alocuri aride sau chiar grotești, Heliade e cel mai dantesc poet al nostru, înainte de Macedonski, care-l continuă sub acest aspect”³¹. Pe de altă parte, „interesul poeziei sale este indiscutabil, ea permițându-ne să urmărim trecerea spre un ideal tipic romantic, în care virtuțile profetice ale artei și darurile de conducător ale artistului sunt deschis proclamate”³².

Prin urmare, poezia *Zburătorul*, a lui Ion Heliade Rădulescu, este o capodoperă

²⁶ *Ibidem*, pp. 35-36.

²⁷ Paul Dugneanu, *op. cit.*, p.41.

²⁸ G. Călinescu, *Universul poeziei*, Antologie cu postfață de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1971, p. 301.

²⁹ *Ion Heliade Rădulescu*, Studiu intructiv, tabel cronologic și bibliografie de Paul Cornea, Editura Eminescu, 1980, p. 189.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² Mircea Angheliescu, *Ion Heliade Rădulescu – o biografie a omului și a operei*, Editura Minerva, București, 1986, p. 96.

literară, nu doar prin structură și compoziție, ci și prin multitudinea de semnificații și simboluri care scot în evidență mitul folcloric al Zburătorului.

Desigur, Heliade Rădulescu nu e singurul autor care valorifică motivul Zburătorului în literatură. Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu sau Cezar Bolliac, în operele lor, dau noi sensuri acestui mit străvechi, deosebit de fascinant.

Mitul Zburătorului a cunoscut o evoluție impresionantă de-a lungul timpului. Figura malignă a acestui demon incub rămâne în memoria colectivă a poporului român chiar după trecerea anilor. De la Dimitrie Cantemir, la Ion Heliade Rădulescu, apoi identificat în poeziile lui Mihai Eminescu și Vasile Alecsandri, portretizat de Cezar Bolliac, Zburătorul ocupă un loc important în cadrul literaturii românești, deschizând noi orizonturi de interpretare.

Mitologia, la rândul-i, inspirând literatura, a făcut parte din viața omului de tip tradițional. Țăranii autentici credeau în mituri, le transmiteau din generație în generație prin descântece și legende de tot felul, mitul devenind parte integrantă a societății tradiționale.

Zburătorul, exponent al întunericului, al morții și al iubirii neîmpărtășite, rămâne una dintre figurile principale cuprinse în bestiarul mitologic românesc, alături de Iele, Zmei, Muma-Pădurii, Fata Pădurii, Samca, strigoii, moroii, pricolicii, vrăjitorii etc., acesta întruchipează Răul, demonicul, partea întunecată a lumii. În memoria colectivă, Binele și Răul au jucat un rol deosebit de important, iar omul de tip tradițional întotdeauna a găsit metode eficiente pentru abolirea spiritelor rele și readucerea armoniei universale.

Cu alte cuvinte, demonul erotic, așa cum apare în Panteonul românesc, își păstrează aceleași trăsături și în literatură. Literatura populară, parte din folclor, nu este lipsită de legende sau descântece care au în centru această entitate deosebit de complexă. Relatările fascinante cu zburători conturează o lume cu totul aparte, un univers arhaic, îndepărtat, fabulos. Nici marii noștri scriitori n-au neglijat acest mit. Literatura cultă se inspiră din mitologia populară românească, din folclor, implicit din mitul zburătorului, pentru că, înainte de a fi o literatură cultă, a fost o literatură populară, au fost legende, descântece, basme și povestiri expuse prin viu grai de omul tradițional.

Așadar, mitul folcloric al Zburătorului, redat în lucrarea *Zburătorul: de la mit la literatură*, creionează o mică parte a mitologiei românești și influența pe care o are asupra unor opere literare de excepție, dar și importanța acestei entități în mediile tradiționale în urmă cu câteva sute de ani. Articolul pune accent asupra capodoperei lui Ion Heliade Rădulescu și reamintește și de operele altor autori avizați - Mihai Eminescu și Vasile Alecsandri, Cezar Bolliac. Atât mitologia, cât și literatura revitalizează demonul incub denumit Zburător.

Bibliografie:

Anghelescu, Silviu, *Mitul și literatura*, Editura Univers, București, 1999.

Anghelescu, Mircea, *Ion Heliade Rădulescu – o biografie a omului și a operei*, Editura Minerva, București, 1986.

Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, postfață și bibliografie de Magdalena Popescu, Editura Minerva, București, 1986.

Candrea, I. Aurel, *O nouă privire asupra medicinei magice, în Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Editura Polirom, Iași, 1999.

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția Princeps anastatică, Editura Aristarc, Onești, 1998.

Călinescu, George, *Universul poeziei*, Antologie cu postfață de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1971.

Dugneanu, Paul, *I. Heliade Rădulescu – un atlas al poeziei*, Editura Minerva, București, 1995.

Evseev, Ivan, *Cuvânt-Simbol-Mit*, Editura Faclia, Timișoara, 1983.

Marian, S. Fl., *Mitologie românească*, Editura Paideia, București, 2000.

Pamfile, Tudor, *Mitologie românească. Dușmani și prieteni ai omului*, Ședința de la 6 februarie 1915, Librăriile SOCEC & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru, București.

Răchișan, Delia-Anamaria, *Miturile și literatura*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2023.

Cornea, Paul, *Ion Heliade Rădulescu*, Studiu introductiv, tabel cronologic și bibliografie, Editura Eminescu, 1980.